

Zastosowanie technologii Remmers w konserwacji kamiennej Kaplicy Bożego Grobu w Żaganiu

Kaplica „Na Górcie” trwalsza niż oryginał

Kaplica Bożego Grobu w Żaganiu powstała z inicjatywy opata zakonu kanoników regularnych reguły św. Augustyna Jakuba II Liebiga w latach 1598–1602 jako główny element założenia kalwaryjskiego przy kościele Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Żaganiu, zwanego kościołem „Na Górcie”. Przy budowie kalwarii, jak i Grobu wykorzystano wzorzec topografii i architektury starszego o ponad 100 lat założenia kalwaryjskiego w Görlitz. Obie te kaplice Bożego Grobu stanowią dokładne naśladownictwa jerozolimskiego pierwowzoru (fot. 1).

Co warte odnotowania, kaplice te wzniesiono w takim kształcie, w jakim Grób Pański w Jerozolimie widzieli Krzyżowcy. Wynika stąd ich unikalna wartość, ponieważ jerozolimska kaplica Grobu Bożego została zniszczona w wyniku trzęsienia ziemi w 1555 roku i odbudowano ją już w innej formie na początku XIX wieku.

Kaplica w Żaganiu została zbudowana w całości z wykutych z piaszczawca bloków,

połączonych spoiną. Jest to budowla wolno stojąca, składająca się z prostokątnego przedsiionka sklepionego krzyżowo oraz półkolistym zamkniętej komory grobowej z kolebkowym sklepieniem. Na płaskim kamiennym dachu stoi wieżyczka w kształcie sześciobocznej latarni nakrytej kopułą z ostrymi łukami wspartymi na kolumnach. Elewacje zostały podzielone półkolistymi ślepyimi arkadami, wspartymi na dziewięciu kolumnach. Kaplica w Żaganiu



Fot. 1. Kaplica Grobu Bożego przed konserwacją

stała się miejscem, gdzie przez kilkaset lat pielgrzymowali wierni do Grobu Chrystusa z okolic oraz ze Śląska i Łużyc. Pokryli oni budowlę niezliczoną ilością inskrypcji wydrapanych, wyciętych lub napisanych na kamieniu czerwoną kredką (fot. 2).

Płaski dach przyczyną zniszczeń

Problem zawilgocenia sklepienia i ścian kaplicy Bożego Grobu związany jest z kształtem budowli, a zwłaszcza prawie płaskim dachem wzorowanym na Jerozolimskim pierwotnym. W klimacie Bliskiego Wschodu kształt dachu nie powodował problemów. Inaczej było i jest w przypadku budowli stojących w Europie Środkowej, gdzie typowe są częste opady deszczu lub śniegu połączone z dużymi wahaniami temperatury. Skutki wielowiekowej penetracji wody w strukturę kamienia i spoin były widoczne zwłaszcza we wnętrzu kaplicy w postaci ciemnych zacieków, ubytków kamienia, pobiał i malatur. Kamienne bloki kamienia łączono z pozostawieniem przestrzeni na wapienną spoinę. Na powierzchniach elewacji osłoniętych dachem relikty fug przetrwały do dziś. Inaczej było z powierzchniami dachu i wieżyczki wystawionymi na intensywną ekspozycję na zacinający deszcz i długo zalegający śnieg. Na dachu kaplicy wapienne spoiny szybko zostały wypłukane, a powstałe szczeliny stały się główną przyczyną zniszczeń na kolejne setki lat. Wilgotne połączenie dachu pokryły się grubym kożuchem mchów, których produkty metabolizmu zakwaszały kamień, przez co ulegał przyspieszonej erozji (fot. 3).

Budowla przetrwała zawieruchy wojenne na przestrzeni kilku wieków i ocalała w prawie niezmiennym kształcie, co świadczy o wysokiej klasie rzemiosła wykonawców, którzy dobierając odpowiednio wytrzymały kamień, nadali kaplicy wspaniały kształt. Podpis kierującego budową kaplicy kamieniarza, będący reklamą jego kunsztu, wciąż widnieje na elewacji (fot. 4).

Conservatio aeterna creatio est

Sentencja Tomasza z Akwinu *Conservatio aeterna creatio est – konserwacja jest wieczną kreacją* ma zastosowanie także w dziejach remontów i renowacji, którym podlegała kaplica „Na Górce”. Z racji ponad pięćsetletniej historii budowli oraz omówionych problemów związanych z konstrukcją dachu nie jest to niczym zaskakującym. Ewidentnie świadczy o tym napis *Renovatum 1823*, a pośrednio zaprawy naprawcze o spoiwie cementowym, olejne polichromie, pigmenty pochodzące z 2. poł. XIX wieku czy widoczne na dachu żelazne kłamry, którymi spinano rozchodzące się bloki kamienne. Prace konserwatorskie przeprowadzono także pod koniec XX wieku.



Fot. 2. Napisy pozostawione na elewacji przez pielgrzymujących



Fot. 3. Zniszczenia kamienia nakryw przed konserwacją

Po 20 latach od ostatniej konserwacji przy kaplicy Bożego Grobu w Żaganiu, zespół konserwatorów z firmy Monument Service pod kierunkiem Marcina Kozarzewskiego przeprowadził kompleksowe prace remontowe i konserwatorsko-restauratorskie. W zakresie konserwacji elewacji przeprowadzono wstępne oczyszczenie mechaniczne powierzchni oraz usunięto roślinność. Aby skutecznie zlikwidować zarodniki mchów, glonów i porostów, zastosowano 3-krotną dezynfekcję preparatem Remmers Glonosan opartym na czwartorzędowych związkach amonowych. W obrębie połączeń dachowych stwierdzono lokalne osłabienia struktury kamienia spowodowane korozją mrozową. Nieco większy zasięg miała dezintegracja struktury piaskowca w partii kolumn i zwieńczenia baldachimu. Dlatego miejscowo wykonano wstępne wzmocnienie strukturalne kamienia przy użyciu Remmers KSE 100 i KSE 300, najskuteczniej wzmacniającego zestawu dwóch produktów opartych na bazie estrów kwasu krzemowego. Metodą strumieniowo-ścierną lokalnie przeprowadzono oczyszczanie kamiennego cokołu niepokrytego inskrypcjami. Rysy oraz niektóre ubytki



Fot. 4. Gmerk kamieniarza na elewacji kaplicy



Fot. 5. Nowe spoiny z zaprawy Remmers FM ECC

piaskowca wypełniono mineralną zaprawą Remmers RM o dobranym ziarnie i kolorze. Poza tym przeprowadzono pełną wymianę spoinowania w obrębie latarni i dachu. Istniejące spoiny w całości usunięto na głębokość kilku centymetrów. Jako spoinę spodnią zastosowano zaprawę trasowo-wapienną, przykrytą następnie zaprawą uelastycznioną. Po kilku zimowych miesiącach ten układ warstw nie zdał egzaminu, przepuszczając wodę do wnętrza. Dlatego spoina została wymieniona w całości i zastąpiona w pełni elastycznym systemem. Jako spoinę wstępną zastosowano elastyczny uszczelniacz na bazie polimerów hybrydowych modyfikowanych silanami Remmers MS 150, który został dodatkowo osłonięty zaprawą spoinową Remmers FM ECC o spoinie mineralno-epoksydowym (fot. 5).

Po związaniu zapraw przeprowadzono zabieg impregnacji, aby stworzyć „płaszcz” hydrofobowy ochraniający materiał kamienny przed nasiąkaniem wodą opadową. Bezbarwny, hydrofobizujący impregnat Remmers Funcosil SL na bazie silanów i siloksanów, nanoszono metodą natrysku oraz pędzlem.

Opiekunowie kaplicy oraz konserwatorzy uczestniczący w kompleksowych pracach na elewacjach, ale i przy konserwacji warstw

tynków, pobiał i polichromii wewnątrz, dobrze znając problemy kaplicy „Na Górcie” wiedzą, że ze względu na specyfikę konstrukcji trzeba pilnie monitorować obiekt i cyklicznie przeprowadzać przeglądy i profilaktyczną konserwację, aby nie dopuścić do ponownych zniszczeń (fot. 6).

Nagroda Konserwatora

Prace konserwatorskie przy Bożym Grobie w Żaganiu uzyskały wsparcie Gminy Miejskiej Żagań, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i Niemiecko-Polskiej Fundacji Ochrony Zabytków Kultury. Przeprowadzone prace remontowe i konserwatorsko-restauratorskie zostały wyróżnione nagrodą Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków *Lubuskie Konserwacje 2018*, którą otrzymała zaangażowana w projekt Parafia Rzymskokatolicka pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Żaganiu.

Jacek Olesiak

konserwator dzieł sztuki
Remmers Polska Sp. z o.o.

Fot. Archiwum firmy Monument Service

SKRÓT DANYCH O OBIEKCIE I INWESTYCJI

Obiekt:

kaplica Grobu Bożego w Żaganiu

Wpis do rejestru zabytków:

Nr 2083

Wykonawca prac konserwatorskich:

Monument Service Sp. z o.o. Sp. Kom.

Nadzór prac konserwatorskich LWKZ:

mgr Agnieszka Skowron

mgr Kamila Domagalska



Fot. 6. Kaplica Grobu Bożego w Żaganiu po konserwacji